

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity

e-ISSN: 2587-1854, OMUİFD Haziran 2023, 54: 305-326

Arap Dili Gramerinde Nûnû'l-vikâye'nin Kullanım Alanları ve Manaya Etkisi

Usage of the "Nûn al-wiqayah" and Its Effect Given to Meaning

Arş. Gör. Yusuf BUHAN¹

¹Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tekirdağ
· yusufbuhan47@gmail.com · ORCID > 0000-0002-5706-2435

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 23 Şubat/February 2023

Kabul Tarihi/Accepted: 12 Haziran/June 2023

Yıl/Year: 2023 | Sayı – Issue: 54 | Sayfa/Pages: 305-326

Atıf/Cite as: Buhan, Y. "Arap Dili Gramerinde Nûnû'l-vikâye'nin Kullanım Alanları ve Manaya Etkisi" Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 54, Haziran 2023: 305-326.

ARAP DİLİ GRAMERİNDE NÛNÜ'L-VİKÂYE'NİN KULLANIM ALANLARI VE MANAYA ETKİSİ

ÖZ

Arap dili gramerinin oluşması ve sistemleşmesinde hece harflerinin büyük bir önemi vardır. Zira harf, kelimenin başına, ortasına ve sonuna eklenmek suretiyle veya bizatihi ifadeyi lafız ve mana bakımından etkilemektedir. Nûn harfi de Arap dili gramerinde fail, tenvin, merfuluk alameti, mutavaât, vikâye, tekit vb. birçok bağlamda kullanılmıştır. Buna göre nûn, kelimenin başına, ortasına ve sonuna gelebilen ve çeşitli vazifeleri yerine getiren bir harftir. Arap dilinde nûnun kelimenin sonuna geldiği yerlerden biri de “nûnü'l-vikâye”dir. Gramer kitaplarında müstakil olarak ele alınmakla birlikte daha çok zamirler ve ef’âl-ı hamse konuları içerisinde yer verilen nûn, mütekellim yâsının kelimeye bitiştigi durumlarda kelimenin yapısını korumak ve mana karışıklığını engellemek için getirilmektedir. Dil âlimleri nûnun kelimenin binasını koruma görevini öne çıkarmıştır. Ancak konu incelendiğinde lafzi yönünün yanı sıra manaya etki eden bir boyutunun olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla çalışmada bir nûn türü olan nûnü'l-vikâye'nin Arap dili gramerindeki yeri, kapsamı, amacı, kullanımları, diğer nûn türleriyle ilişkisi, manaya etkisi klasik ve modern kaynaklardan yararlanılarak ele alınmıştır. Çalışmada nûnü'l-vikâye fiil, isim ve harf düzleminde incelenmiştir. Vikâye nûnunun Kur'an ve hadis gibi nakli deliller ışığında kullanımlarına yer verilmiştir. Ancak çalışmanın sınırlılıklar çerçevesinde tüm kullanımlara değinilmemiş, konu belirli örnekler üzerinden ele alınmıştır. Buradan hareketle Kur'an'da vikâye nûnunun ifadeyi tekit etmek için geldiği yerlerin olduğu söylenebilir. Ayrıca nûnü'l-vikâye'nin varlığı ve yokluğu düşünüldüğünde bazı sigaların, isim ile fiilin ve fiil ile harfin karışma ihtimali bulunmaktadır. Bu yüzden çalışmada nûnü'l-vikâye'nin hem lafız hem de mana boyutu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Gramer, Nûn, Vikâye, Nûnü'l-vikâye.

USAGE OF THE “NÛN AL-WIQĀYAH” AND ITS EFFECT GIVEN TO MEANING

ABSTRACT

The syllable letters have a great importance in the formation and systematization of the Arabic language grammar because the letter, which by being added to the beginning, middle and end of the word, affects the expression in terms of wording and meaning. The letter nûn has been also used in Arabic grammar in

many contexts such as fāil, tanwīn, the sign of marfū‘, muṭāwa‘ah, wiqāyah, ta‘kid etc. Accordingly, Nūn is a letter that may come at the beginning, middle and end of a word and fulfills various duties. One of the places where Nūn comes to the end of the word in the Arabic language is “nūn al-wiqāyah”. Although it is handled separately in grammar books, Nūn, which is mostly included in pronouns and al-afāl al-khamse, is introduced in order to protect the structure of the word and to prevent meaning confusion when the mutakallim yā is adjacent to the word. Linguists have highlighted the duty of Nūn as preserving the building (binā) of the word. However, when the subject is examined, it is seen that there is also a dimension that affects the meaning as well as the literal aspect. Therefore in this study Nūn al-Wiqāyah is discussed in terms of its place in Arabic language grammar, its scope, purpose, uses, its relationship with other types of nūn, and its effect on meaning, by using classical and modern sources. Nūn al-Wiqāyah is examined in terms of verb, noun and letter. The use of the Nūn al-Wiqāyah in the light of the transmission [naqlī] evidences such as the Qur’an and hadith is also included. However, all uses were not mentioned because of the limitations of the study, the subject is discussed only through specific examples. From this point of view, it can be specified that there are places in the Qur’an where the Nūn al-Wiqāyah comes to confirm the expression. In addition, considering the presence and absence of Nūn al-Wiqāyah, there is a possibility of confusion between the noun and the verb, and the verb and the letter, and between some sīghas. Therefore, in this study, both the wording and the meaning of Nūn al-Wiqāyah are emphasized.

Keywords: Arabic Language, Grammar, Nūn, Wiqāya, Nūn al-Wiqāyah.

GİRİŞ

Dil, insanın duygu ve düşüncelerini sözlü veya yazılı bir şekilde ifade ettiği önemli bir araçtır. İnsanoğlu dili günlük yaşamında belirli kurallara riayet ederek kullanmaktadır. Bu kurallar dilin sistemli ve bütün bir yapı arz etmesi açısından önemlidir. Her dilde birbirine benzeyen kurallar manzumesi bulunsa da gramatik yapı bakımından Arapçanın diğer dillerden farklılaştığı görülmektedir. Zengin bir kelime haznesine sahip olması, erken dönemde tedvin edilmeye başlanması ve çekimli bir dil olması bu farklılığın oluşmasında etkilidir.

Arapçada harflerin yapı, mana, ses, resim, isim vb. özellikleri vardır.^[1] Harfler yapıyı oluşturmalarının yanı sıra manaya da etki edebilmektedir. Buna göre harfler, kelimeyi oluşturdukları için hurûf-i mebânî, bir sese karşılık gelmesi nedeniyle hurûf-i hicâ ve nokta bulundurmaları sebebiyle hurûf-i mu‘cem^[2] şeklinde taksit-

^[1] Harflerin görevleri ve kullanımları için bk. İsmail Durmuş, “Harf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/158.

^[2] İsmail Temiz, *İbn Cinnî'nin Sirru Sinâ'ati'l-İ'râb Adli Eserinde Mu‘cem Harflerine Dair Görüşleri* (Sam-sun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 114-123.

me tabi tutulmuştur. Ayrıca Kur'an'da genellikle sure başlarında geçen harfler de hurûf-ı mukattaa şeklinde isimlendirilmiştir.^[3] Yani dilin en küçük yapı birimi olmasının yanında harflere yüklenen çeşitli görevler de bulunmaktadır.^[4]

Arap dilinde çeşitli fonksiyonları olan harflerden birisi de ن harfidir. Bu harf hem hece (ن) hem de isim (النون) olarak kullanılmaktadır. İsim (النون) olarak İbrânî, Fenike, Arap, Ârâmî dillerinde “balık” manasına tekabül etmektedir.^[5] Nûnun Arapçada “hokka ve kılıç demiri” manalarında kullanıldığı da bilinmektedir.^[6] Bu anlamları barındırması sebebiyle nûnun harf değil de müstakil bir isim olduğu yönünde görüşler de vardır.^[7] Ayrıca nûn harfi Kur'an'da isim olarak geçmekle birlikte hurûf-ı mukattaa şeklinde Kalem Surésinin başında da yer almaktadır. Kur'an'da isim olarak ذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا “Zünnûn'u da (Yûnus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş”^[8] ayetinde “balık sahibi” manasında kullanılmıştır. Kalem Surésinin başında ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ “Nûn. Kaleme ve (yazanların) onunla yazdıklarına andolsun ki”^[9] ayetinde mukattaa harfi şeklinde yer almıştır.^[10]

Arapçada nûnun birçok türü bulunmaktadır. Nûn-u tekit, nûn-u nisve, nûn-u'r-ref, tesniye (ikil)-cemi (çoğul) müzekker salim nûnları, tenvin, nûnü'l-vikâye, mutâvaât nûnu gibi birçok çeşidi olan bu harfin her türde bulunuş amacı farklılaşabilmektedir.^[11] Örneğin يَذهِبُ muzârî fiilindeki nûn fail iken يَذهِبُونَ fiilindeki nûn merfuluk alametidir. Aynı şekilde اندرج fiilindeki nûn mutavaât anlamını ortaya çıkarmak, يَذهِبُ fiilindeki nûn ise tekit için gelmiştir. Dolayısıyla nûn harfi-

[3] Kur'an'ı Kerim'de harflerin kullanımı için bk. Ahmet Yüksel, *Kur'an-ı Kerim'de Harfler ve Edatlarla Te'kid* (Samsun: Etüt Yayınları, 2011); Ferruh Kahraman, “Arap Harflerinin Kökeni: Kur'an'da Alfabe Kaynaklık Eden Kelimelerin Tahlili”, *NÜSHA* 52 (2021), 8.

[4] Harflerin vazifeleri bağlamında bkz. Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ İbn Fâris, *es-Sâhibî fî fikhi'l-lügati'l-A'rabiyye ve mesâlihâ ve süneni'l-A'rabi fî kelâmihâ*, thk. Ahmed Hasen Besc (Beyrut: Dâr'ul-Kütüb'ül-İlmiyye, 1418), 61-88; Taceddin Uzun, *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü* (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2012), 30,32-33.

[5] Ebû'l-Hüseyn İbn Fâris, *Mu'cemu mekâysî'l-lüga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Dâru'l-Fikr, 1979), 5/373; Ebû Nasr el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcü'l-lüga ve sihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlm, 1987), 6/2210-2211.

[6] Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-'ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî - İbrahim es-Sâmerrâî (Mektebetü'l-Hilâl, ts.), 8/396; İsmail Durmuş - Soner Gündüzöz, “Nûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/242; Gökhan Tunç, *Arapça'da Nûn Harfi ve Kullanım Biçimleri* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 4; Kahraman, “Arap Harflerinin Kökeni”, 15,17.

[7] Nûn harfine dair manalar için bk. Muhammed Saîd Sâlih Rabî el-Gâmîdî, “el-'Arabiyye lügatü'n-nûn”, *Mecelletü'd-Dirâsâtî'l-Lügaviyye* 7/2 (2005), 38-40; Soner Gündüzöz, “Geleneksel Harf Sembolizminin Bir Yorumu Olarak Nûn Harfi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/30 (2011), 50,53.

[8] Enbiyâ, 21/87.

[9] Kalem, 68/1.

[10] Nûn harfinin hurûf-i mukattaa içerisindeki yeri için hakkında bk. Tunç, *Arapça'da Nûn Harfi ve Kullanım Biçimleri*, 4-6.

[11] Nûnun Arap dilindeki türleri için bk. el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcü'l-lüga ve sihâhu'l-'Arabiyye*, 6/2211; Durmuş - Gündüzöz, “Nûn”, 33/242; Rifat Resul Sevinç, “Arapçada Türüne Göre Tenvin, Anlam Özellikleri ve Kullanımı”, *Ekev Akademi Dergisi* 16/51 (2012), 310.

nin kelimeyi oluşturma ve eklendiği kelimenin anlamına etki etme şeklinde yapı ve mana yönü olduğu ifade edilebilir.

Arap gramerinde yer alan nûn türlerinden biri de nûnû'l-vikâye'dir. Nûnû'l-vikâye, mütekellim yâsından^[12] önce fiil, isim fiil, عن ve من harfi cerleri, *قد, قط, بجل, عسى, لعل, ليس* gibi kelimeleri kesreden korumak veya fiil dışındaki kelimelerin son hareketlerinin değişmemesi için getirilen bir harftir.^[13] Nûn bazı gramer kitaplarında müstakil olarak ele alınsa da genellikle zamirler, marife-nekre ve efâl-ı hamse konuları içerisinde işlenmiştir.^[14]

Nûn harfi ve özel olarak nûnû'l-vikâye hakkında Arapça ve Türkçe literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Özellikle Arap dünyasında nûnû'l-vikâye'nin ses ilmi, lügat, kıraat, gramer, anlam, irap vb. yönlerden ele alındığı söylenebilir. Arap dünyasında Muhammed Saîd Sâlih el-Gâmidî'nin "el-Arabiyyetü lügatü'n-nûn"u, Salâh Ravâyî'nin "Bahs fi nûnû'l-vikâye'si, Mustafa Zekî en-Nûtî'nin "en-Nûn fi lügati'l-Arab dirâse lügaviyye fi dav'i Kur'âni'l-Kerîm"i, Subhî Abdülhamîd Muhammed Abdülkerim'in "en-Nûn ve ahvâluhâ fi lügati'l-Arab"ı ve İbrahim Hamza Dervîş Cüneyd'in "en-Nûnât fi'l-Arabiyyeti ve istimâlâtuhâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm"i nûn ve nûnû'l-vikâye'ye dair yapılan tez, makale ve kitap çalışmalarının başlıcalarıdır. Türkçe literatürde ise nûn harfi hakkında tez ve makale düzeyinde çalışmalar vardır. Ancak bu çalışmalarda nûnû'l-vikâye konusuna lafzi-yapısal bir açıdan değinilmiştir. Nûnun bir ek olduğu ve anlama etki etmediği üzerinde durulmuştur. Soner Gündüzöz'ün "Geleneksel Harf Sembolizminin Bir Yorumu Olarak Nûn Harfi", Şahabettin Ergüven'in "Arapçada Birinci Tekil Şahıs İyelik Zamirinin İrâb ve Kullanım Özellikleri" ve Emine Merve Aytakin'in "Arap Dilinde Telaffuz Edilmeyen veya Anlama Etkisi Olmayan Zevâid Harfler (Şekil Ekleri)" adlı makaleleri ile Gökhan Tunç'un "Arapçada Nûn Harfi ve Kullanım Biçimleri" başlıklı tezi nûn ve nûnû'l-vikâye hakkında yapılan çalışmalardan bazılarıdır.

Çalışmada vikâye nûnunun sadece bir ek olmadığı manaya da etki ettiği üzerinde durulacaktır. Zira nûnun Arap dilinde hem gramer hem de anlam boyutunun olduğu söylenebilir. Vikâye nûnunun varlığı ve yokluğu söz konusu olduğun-

^[12] Mütekellim yâ'sı, klasik kitaplarda Milkiyye yâ (iyelik)'sı, İzâfet yâ (izâfet)'sı ve Nefis (şahıs) yâ'sı diye de isimlendirilmektedir. Bk. Şahabettin Ergüven, "Arapçada Birinci Tekil Şahıs İyelik Zamirinin İrâb ve Kullanım Özellikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/69 (2020), 1353.

^[13] Cemâleddîn İbnü'l-Hâcib, *el-Kâfiye fi İlmî'n-nahv*, thk. Sâlih Abdülazîm eş-Şâir (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2010), 33; Seyyid Hasan Hâmid Abdülhamîd el-Behûtî, "el-'Alaka beyne yâ'i'l-mütekellim ve nûnû'l-vikâye fi'l-fiil ve'l-harf ve'l-isim", *Câmiatu'l-Ezher Mecelletu Külliyyeti'l-Lügati'l-Arabiyye bi'z-Zekâzîk* 5 (1986), 28; Ergüven, "Arapçada Birinci Tekil Şahıs İyelik Zamirinin İrâb ve Kullanım Özellikleri", 1353-1356.

^[14] Nûnu'l-vikâye'nin klasik ve modern kitaplarda hangi başlıklar altında ele alındığı hakkında bk. İmâduddîn İsmail b. Alî Ebu'l-Fidâ, *el-Kunnâş fi fenneyi'n-nahv ve's-sarf*, thk. Riyâd b. Hasen el-Havvâm (Beyrut-Lübânân: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2000), 1/256-257; Muhammed b. Yûsuf el-Endelûsî Ebû Hayyân, *İrtişâfû'd-darab min lisani'l-Arab*, thk. Recep Osman Muhammed (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1998), 2/926; Ebû'l-İrfân Muhammed b. Alî es-Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân a'lâ Şerh'il-Üşmûnî li Elfiyyeti İbn Mâlik* (Beyrut-Lübânân: Dâr'ul-Kütüb'il İlmiyye, 1997), 1/181.

da kelimede lafız ve mana bakımından birtakım karışıklığın ve anlamsal değişimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çerçevede araştırmada Arap dili gramerinde nûnû'l-vikâye'nin konumu, isimlendirilişi, kapsamı, kullanım alanları, işlevi, manaya etkisi vb. hususlar örnekler eşliğinde ele alınacaktır.

1. Nûnû'l-vikâye Tanımı, İsimlendirilişi ve Mahiyeti

Nûnû'l-vikâye, genellikle fiili kesreden koruma amacıyla mütekellim yâsından önce getirilen bir harf diye tanımlanmıştır.^[15] Ancak bu tanımın birçok açıdan eksik olduğu görülmektedir. Zira nûn hem fiil hem isim hem de harflere bitişebilmektedir. Genel kabule göre “vikâye” şeklinde isimlendirilmesinin amacı da fiili kesreden korumak ve kelimenin yapısının bozulmamasını sağlamaktır. Nitekim fiil yapısı itibarıyla cer olmaz. Mütekellim yâsı da kendisinden önce kesre ister.^[16] Bu yüzden dengeyi sağlamak ve kelimelerin irap alametlerini korumak amacıyla vikâye nûnu getirilmektedir. Bazı âlimler bu nûnu “nûnu'l-imâd” diye isimlendirmektedir.^[17] Çünkü yâ kendisinden önce gelen nûn harfine dayanarak kendi yapısına uygun olan kesreyi alabilmiştir. Kaynaklarda bu tarz bir isimlendirmenin Kûfeliler tarafından yapıldığı da aktarılmaktadır.^[18] İbn Mâlik'e göre bu nûn, sadece fiili kesreden korumak için değil yaşanabilecek mana karışıklığını da engellemek için gelmektedir.^[19]

Arap dilinde mütekellim yâsı ile fiil arasına neden nûn harfinin getirildiği konusunda çeşitli görüşler vardır. Başka harfler varken nûnun getirilmesinin arka planında bu harfin mahreç-sıfat özellikleri ile dilde çokça kullanılması yer almaktadır. Zira bu harf zelâke özelliği olan harflerden birisidir. Zelâke kelimesinden maksat bu harfin telaffuzunun hafif, açık ve rahat olması, dilde çokça kullanılması ve lügate akışkanlık katmasıdır.^[20] Arapçada bu sığata sahip altı harf bulunmaktadır. Bu harfler arasından nûnun seçilmesinin nedenlerinden birisi nûnun lâm harfi dışında kendisinden önceki harflere idgam olamamasıdır. Bu yönüyle diğer zelâke

[15] Ebu'l-Bekâ 'Ukberî, *el-Lübâb fi'l-İlmi'l-binâ ve'l-i'râb*, thk. Abdülilah en-Nebhân (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1995), 1/483.

[16] Ebü'l-Bekâ İbn Yâî'ş, *Şerhu'l-Mufassal*, thk. İmyel Bedî' Ya'kub (Beyrut: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 2001), 4/299; İbn Ümmü Kâsım el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, thk. Fahreddin Kabâve (Beyrut-Lübân: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 1992), 151; Salâh Ravâyî, “Bahs fi nûni'l-vikâye”, *Câmiatü'l-Kâhire Mecelletü Külliyyeti Dâri'l-Ulûm 9* (1979), 105-106; İbrahim Hamza Dervîş Cüneyd, *en-Nûnât fi'l-'Arabiyye ve istimâlâtuhâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Gazze: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 92.

[17] Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf İbn Hişâm, *Mugni'l-lebîb 'an kütüb'il-e'arib*, thk. Mâzin el-Mübârek - Muhammed Ali Hamdullah (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1985), 450.

[18] Dervîş Cüneyd, *en-Nûnât fi'l-'Arabiyye*, 93.

[19] İbn Ümmü Kâsım el-Murâdî, *Tavdîhu'l-mekâsîd ve'l-mesâlik bi Şerh Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Abdurrahman Alî Süleyman (Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2008), 1/377; es-Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*, 1/181; Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî, *Me'âni'n-nahv* (Ürdün: Dâru'l-Fikr, 2000), 1/68.

[20] “Zelâka” özelliği taşıyan harfler altıdır. Bunlar; lâm (ل), râ (ر), nûn (ن), tâ (ت), yâ (ي) ve mîm (م)'dir. Bk. Ravâyî, “Bahs fi nûni'l-vikâye”, 108; Nûnun Arap dilinde kullanımına dair bk. Rabî el-Gâmîdî, “el-Arabiyyetü lügatü'n-nûn”, 42-44.

sıfatlı harflerden ayrışmaktadır. Nûnun getirilme sebeplerinden bir diğeri de Arap dilinde nûnun çoğu zaman kelimenin sonunda gelmesidir.^[21] Zira bu harf dilde çeşitli vazifeleri yerine getirmektedir. Tenvin olarak gelmesi, tesniye ve düzenli çoğul kelimelerde bulunması ve muzârî fiilin bazı çekimlerinde yer alması nûnun kullanıldığı alanlara örnek verilebilir. Tüm bu örneklerde ortak olan nokta nûnun kelimenin sonunda gelmesidir. Bu yüzden mütekellim yâsı ile fiil arasına geldiğinde de kelimenin son harfi nûn olmaktadır. Buradan hareketle mütekellim yâsının kelimeye eklendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca nûn ve yâ harflerinin mütekellim alameti için gelmeleri ve nûnun med (uzatma) harfleriyle yaygınlık ve lafız kolaylığı bakımından benzerlik göstermesi de nûnun getirilme sebepleri arasındadır.^[22]

Dil âlimleri nûnû'l-vikâye'nin olduğu konumlarda yâ'nın mı yoksa yâ ile nûnun beraber mi zamir olduğu hususunda ihtilaf etmiştir. Bu konu daha çok nûnun aslı-zâit oluşu ve yapı-mana harfi kabul edilmesi çerçevesinde ele alınmıştır. Nûnun zâid olduğunu kabul eden âlimler bu harfin yapı için geldiğini ve zamirin yâ olduğunu belirtmektedir.^[23] Buna göre *عَلْمَنِي* ifadesinde nûn harfi fiili kesreden korumak için gelmiş zâid bir harftir, yâ ise mütekellim mansub zamirdir.^[24] Nûnun aslı ve mana harfi olduğunu kabul eden âlimlere göre ise nûn, mütekellim yâsı ile birlikte zamir sayılmaktadır. Sîbeveyh (öl. 180/796) gibi âlimler bu konuda mütekellim mansub zamirin alametini *ني*, mütekellim mecrur zamirin alametini ise *ي* şeklinde belirtmişlerdir. Buna göre *أَدْبِنِي* ifadesinde zamir *ني*, *كَتَابِي* terkinde ise *ي*'dir.^[25]

Bazı âlimler ise bizzat nûnun zamir olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü mütekellim için kullanılan harf nûndur. Eğer kişi bir zamiri çoğul mütekellime isnat edecek olursa *أَكْرَمْنَا* cümlesinde olduğu gibi *نَا*'ya isnat eder. Aynı şekilde zamir müfret mütekellime isnat edilecek olursa *أَكْرَمَنِي* ifadesinde geçtiği üzere *نِي*'ye isnat edilir.^[26] Örneklerde yer alan *ل* ve *ي* harflerinin ise çoğul mütekellim ile müfret mütekellimi ayırmak için geldiği belirtilmiştir. Dolayısıyla zamir olan nûndur.

[21] Zelâke harflerinin özellikleri ve özel olarak nûn harfinin mahreç, sıfat ve telaffuzu için bk. İbrahim Enîs, *el-Esvâtü'l-lügaviyye* (Mısır: Mektebetü'l-Âncelû'l-Misriyye, 1975), 63-73; Durmuş - Gündüzöz, "Nûn", 33/242-243; Sabah Utayvî Abdûd - Abdüssettâr Mehdî Alî, "Nûnu'l-vikâye fi dav'id-dirâsâti's-savtiyye", *Mecelletü Câmîati'l-Bâbil* 17/3 (2009), 684-686.

[22] Nûnun seçilme sebepleri için bk. Abdülhamîd el-Behûtî, "el-'Alaka beyne yâi'l-mütekellim ve nûni'l-vikâye", 230; Ali İbrahim Muhammed, "Ahkâm nûni'l-vikâyeti't-terkîbiyye min manzûr ilmi'l-esvât", *Câmîatu'l-Ezher Mecelletu Külliyyeti'l-Lügati'l-Arabiyye* 24 (2006), 20-24.

[23] Emine Merve Aytekin, "Arap Dilinde Telaffuz Edilmeyen veya Anlama Etkisi Olmayan Zevâid Harfler (Şekil Ekleri)", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2022), 689.

[24] İbn Yâi's, *Şerhu'l-Mufasssal*, 2/299; Abdülhamîd el-Behûtî, "el-'Alaka beyne yâi'l-mütekellim ve nûni'l-vikâye fi'l-fiil ve'l-harf ve'l-isim", 229; Abdüddâim, "Damîru'l-mütekellim (ني) min damâri'l-nasb ve'l-cer fi'l-Arabiyye", 130-132; Tunç, *Arapça'da Nûn Harfî ve Kullanım Biçimleri*, 77.

[25] Ebû Muhammed es-Sîrâfî, *Şerh ebyâtî Sîbeveyh*, thk. Muhammed Ali Hâşim (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1974), 2/265; Abdüddâim, "Damîru'l-mütekellim", 136-137.

[26] Salâh Ravâyî, "Nûnu'l-vikâye... leyset li'l-vikâye", *Câmîatu'l-Kâhire Mecelletü Külliyyeti Dâri'l-Ulûm* 10 (1980), 111.

Nitekim her iki örnekte de nûn harfi bulunmaktadır. Eğer *ي* *أَكْرَمَنِي* ifadesindeki *ي* harfine zamir denilecek olursa, *ي* *أَكْرَمَنِي* cümlesindeki *ي* harfine zamir denilmesi gerekirdi. Bu görüşü savunan âlimler Kur'an'dan delil getirmek suretiyle görüşlerini teyit etmişlerdir. Buna göre eğer *يَا* zamir *نُون* da zâid kabul edilecek olursa tahfif ve bazı Kur'an ayetlerindeki fasılaya uygunluk amacıyla *يَا* harfinin hazfedilmemesi gerekirdi. Ancak *فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِي* "Rabbim bana ikram etti" der (mutlu olur)^[27], *فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِي* "Rabbim beni önemsemedi" der (mutsuz olur)^[28] vb. birçok ayette fasılaya uygunluk amacıyla *يَا* harfinin düşürüldüğü görülmektedir. Bu görüştekiler eğer zamir *يَا* olsaydı düşürülmezdi düşüncesindedirler.^[29] Bu konu tartışmalı bir olmakla birlikte cumhurun görüşü *يَا*'nın zamir olduğu yönündedir.

2. Arap Dilinde Nûnû'l-vikâye'nin Kullanım Alanları

Nûnû'l-vikâye, kelimenin her bir türünde kullanılmaktadır. Buna göre *نُون* fiile, isme ve harfe bitişebilmektedir. Vikâye manasına uygun olarak fiillerde kullanımının diğer türlere göre daha yaygın olduğu söylenebilir. Zira *نُون* fiilin sonunu kesreden ve sonuna geldiği bazı harflerin ise yapısını (binasını) koruma işlevi görmektedir. İsimlerde kullanımı konusunda ihtilaflar olsa da bazı nakli delillerde isimlere de bitişebildiği görülmektedir.

Dil âlimleri *نُونû'l-vikâye'nin* kelimedeki kullanımını konusunda vacip, caiz ve mümteni ayırımına gitmişlerdir. Buna göre *vikâye nûnunun* bazı kelimelerde varlığı gereklidir. Bazılarında varlığı ve yokluğu hususunda muhayyerlik söz konusudur. Bazılarında ise kullanımı tercih edilmemektedir. Bu bağlamda *nûnun* genel olarak fiillerde kullanımı vacip iken inne ve benzerlerinde ise caiz kabul edilmiştir. *من* ve *عن* harfi cerleri dışındaki harfler, harf geldikleri durumlarda *قد* ve *بجل*, zarf olarak geldiğinde *قط* vb. kelimelerde *nûnun* kullanımı caiz değildir.^[30]

2.1. Fiillerde Kullanımı

Arap dilinde *nûnû'l-vikâye'nin* en çok bitiştiği kelime türü fiillerdir. Çünkü fiil yapısı gereği kesre almamaktadır. Bu yüzden *يَا* ile fiil arasında bir *نُون* getirmek suretiyle fiili kesreden korumak ve ortaya çıkabilecek mana karışıklığı engellenmek mümkün hale gelmektedir.^[31] Fiillerin kapsamına mutasarrıf (çekimli), gayrı

[27] Fecr, 89/15.

[28] Fecr, 89/16.

[29] Nûnun zamir olduğuna dair görüşler ve ayetler için bk. Ravâyî, "Nûnu'l-vikâye... leyset li'l-vikâye", 111-112.

[30] Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf İbn Hişâm, *Evdahü'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beirut-Lübnân: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/106-121; Abdülhamîd el-Behûfî, "el-'Alaka beyne *yâ*'l-mütekellim ve *nûn*'l-vikâye", 233.

[31] Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-vâfî* (Dâru'l-Meârif, ts.), 1/280; Ali Cârîm - Mustafa Emîn, *en-Nahvu'l-vâdih fi'l-lügati'l-'Arabîyye* (ed-Dâru'l-Misriyyeti's-Suudîyye, ts.), 2/333.

mutasarrıf (çekimsiz), taaccüp fiilleri, kıyâsî isim fiiller ile semâ'î bazı isim fiiller girmektedir.

Nûnû'l-vikâye'nin, çekimli (mutasarrıf) mazi, muzari ve emir fiillere bitişmesi vaciptir. Buna göre kullanım sırasıyla *أكرمني*, *أكرمني* ve *أكرمني* şeklinde olmaktadır.^[32] Nitekim nûnun varlığı fiili kesreden korumaktadır. Vikâye nûnu sahih fiillerin yanı sıra mu'tel (illetli) fiillere de bitişmektedir. Ancak illetli fiillere bitişmesi sahih fiillere hamledilmek suretiyle gerçekleşmiştir. Zira illetli fiillerin sonu elif veya yâ ile bitmektedir. Dolayısıyla mütekellim yâsının geldiği durumlarda mu'tel fiilin kesre alması söz konusu değildir. Ancak mu'tel fiiller vikâye nûnu almaları hususunda sahih fiillere kıyas edilmişlerdir. Buna göre kullanım *دعائي، أوصائي، عصائي* vb. şeklinde olmaktadır.^[33]

Vikâye nûnunun *عسى ما عد ، ما خلا، ليس* gibi mutasarrıf olmayan fiille- re bitişmesi hususunda ise çeşitli görüşler bulunmaktadır.^[34] Bu çerçevede yaygın kullanımları sebebiyle *ليس* ve *عسى* fiilleri büyük bir önemi haizdir. Genel kabule göre bu fiillerde nûnun varlığı daha önceliklidir. Ancak bazı âlimler bu fiillerden nûnun şiir zarureti gibi nedenlerle hafz olabileceğini de belirtmişlerdir. Bu fiillere mutasarrıf olmamaları ve harfe benzemeleri sebebiyle nûnun bitişmesinin caiz olduğunu ifade eden âlimler de vardır. Çünkü harf yapısı gereği kesre alabilmektedir.^[35] Bu yüzden bu tür mutasarrıf fiilleri harfe benzeten âlimler bu fiillerde nûnun varlığı ve yokluğunu eşit görmüşlerdir. Ancak genel görüş bu kelimelerin fiil kabul edilmesi ve nûnun kendilerine bitişmesi yönündedir. Buna göre *عليه رجالا ليسني* “benim dışımda adam gerekir” ifadesinde olduğu gibi nûnun sübutu gerekmektedir. Şiir zarureti durumlarında ise *ذهب القوم الكرام ليسني* “Ben hariç kavmin önde gelenleri gitti” cümlesinde olduğu gibi nûn olmadan getirilmiştir.^[36] Cümledeki *ليس* kelimesi *غير* anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla fiil olan *ليس* bir isim manasında kullanılmıştır. İsim ise kesre alabilmektedir. Bu yüzden vikâye nûnuna ihtiyaç duyulmamıştır. Aynı şekilde *عسى* kelimesine nûnun bitişmesi evlâ olmakla birlikte şiir zarureti veya *عسى* kelimesinin harfe benzeme durumlarında nûnsuz geldiği görülmektedir.^[37]

Mutasarrıf olmayan *عدا، حاشا، عدا* gibi kelimeler harf ve fiil olma özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla nûnun bitişmesi bu fiillerin fiil takdir edilmelerine bağlıdır. Eğer bu kelimeler harfi cer takdir edilecek olurlarsa kendilerine vikâye nûnunun

[32] Ebû Hayyân, *İrtişâfü'd-darab*, 2/922; el-Murâdî, *Tavdihu'l-mekâsîd*, 1/378.

[33] Abdülhamîd el-Behûtî, “el-'Alaka beyne yâ'il-mütekellim ve nûni'l-vikâye”, 230.

[34] Tunç, *Arapça'da Nûn Harfi ve Kullanım Biçimleri*, 78.

[35] Subhî Abdülhamîd Muhammed Abdülkerim, *en-Nûn ve ahvâluhâ fı lügati'l-'Arab* (Mısır: Matbaatü'l-Emâne, 1986), 180-183.

[36] Ebû'l-Hasen Nuruddin el-Uşmûnî, *Şerhu'l-Uşmûnî li Elfıyyeti İbn Mâlik* (Beyrut-Lübnân: Dâr'ul-Kütüb'il İlmıyye, 1998), 1/101; Abdülhamîd el-Behûtî, “el-'Alaka beyne yâ'il-mütekellim ve nûni'l-vikâye”, 234.

[37] Dervîş Cüneyd, *en-Nûnât fı'l-'Arabiyye*, 98.

bitişmesi gerekmez. Çünkü harf-istisnaları olsa da- yapısı gereği kesreyi kabul etmektedir. Mesela قام القوم ما عداني و ما خلاني و حاشاني kullanımında olduğu gibi bu kelimeler fiil takdir edildiklerinde kendilerine vikâye nûnu bitişmektedir.^[38] Başlarında ما bulunan ما عدا ve ما خلا kelimelerinin fiil oldukları zarfiyyet مۇnın bulunması nedeniyle anlaşılmaktadır. Bu kelimeler harf takdir edildiklerinde vikâye nûnu almazlar ve başlarındaki ما genellikle düşer.^[39]

Bir diğer fiil türü de ما أفعل vezninde gelen taaccüp fiilidir. Ancak nûnun bu tür fiillere bitişmesi hususunda ihtilaf söz konusudur.^[40] Basralı dil âlimleri bu kalıpta gelen taaccüp fiilini fiil kabul etmektedirler. Dolayısıyla vikâye nûnunun fiile bitişmesi gerekmektedir. Buna göre Basralılar ما أفقرني إلى عفو الله “Allah’ın bağışlamasına ne çok muhtacım oldum” ifadesinde olduğu gibi nûnun bitişmesinin vacip olduğu görüşündelerdir.^[41] Kûfeliler ise taaccüp fiillerini isim kategorisinde değerlendirmektedirler. İsim de kesre alabilmektedir. Bu yüzden Kûfeliler taaccüp fiilinden vikâye nûnunun hafzedilmesini caiz görmüşlerdir. Buna göre ما أفقرني إلى عفو الله “Allah’ın bağışlamasına muhtacım olma halim” şeklinde de okumuşlardır.^[42]

Nûnü’l-vikâye’nin bir diğer kullanım alanı da isim fiillerdir. Bu fiillerin zarf, mastar ve bazı seslerden meydana geldiği bilinmektedir. şekil itibariyle isme benzedikleri için isim fiil diye adlandırılmışlardır. Ancak mana itibariyle emir fiile delalet etmektedirler.^[43] Dolayısıyla bu fiillilere fiil olmaları nedeniyle mütekelim yâsının kendilerine bitiştiği durumlarda nûnü’l-vikâye’nin getirilmesi gerekmektedir. Buna göre رويدا عليك ve تراك vb. isim fiiller الزم، أمهل، اترك manasındadır. Kendilerine nûnü’l-vikâye bitiştiğinde عليكني ve رويدني، تراكني şeklinde gelirler.^[44]

2.2. İsimlerde Kullanımı

Nûnü’l-vikâye’nin isimlerde kullanımını ihtilafıdır. Çünkü isimler kesre almaya elverişli kelime türü içerisindedir. Dolayısıyla fiilde olduğu gibi ismi kesreden koruma amacı güdülmemektedir.^[45] Ancak meseleyi ele alan kaynaklarda nûnun isimlere de bitiştiği görülmektedir.

^[38] İbn Hişâm, *Evdahü’l-mesâlik*, 1/106.

^[39] es-Sabbân, *Hâşiyetü’s-Sabbân*, 1/180.

^[40] Bk. Kemâleddin Enbârî, *el-İnsâf fi mesâilil-hilâf beyne’n-nahviyyine’l-Basriyyine’l-Kûfiyyin* (el-Mektebetü’l-Asriyye, 2003), 1/107-109; Mahfuz Geylani, *Basra ve Kufe Ekolleri Arasındaki Nahiv Tartışmaları* (Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018), 142-143.

^[41] Muhammed, “Ahkâm nûni’l-vikâyeti’t-terkîbiyye”, 49-50; Tunç, *Arapça’da Nûn Harfi ve Kullanım Biçimleri*, 77.

^[42] Ebû Hayyân, *İrtişâfû’d-darab min lisanil-Arab*, 2/922-923; Ekollerin bu konudaki görüşleri ve delilleri için bk. Abdülhamîd el-Behûtî, “el-Alaka beyne yâi’l-mütekelim ve nûni’l-vikâye fi’l-fiil ve’l-harf ve’l-isim”, 248-250.

^[43] Ali Yılmaz, “Arapça’da İsim Fiiller”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 380-385.

^[44] Mustafa Galâyîni, *Câmiu’d-durûsi’l-Arabîyye* (Kahire: Dâru’l-Hadis, 2005), 95; Tunç, *Arapça’da Nûn Harfi ve Kullanım Biçimleri*, 80.

^[45] Abdüddâim, “Damîru’l-mütekelim”, 132; Mustafa Zekî en-Nûtî, *en-Nûn fi lügati’l-‘Arab dirâse lügaviyye fi*

Bu kapsamda nûnun özellikle ism-i tafdil ve ism-i fail gibi müştak isimlere bi-tiştiğine dair kullanımlar mevcuttur.^[46] Örneğin:

وما أدري وطني كل ظن ... أمسلمني إلى قومي شرأحي^[47]

“Bilemiyorum ancak sadece zannediyorum. Beni parçalayanlar kavmime verecekler mi?”

Yukarıdaki beyitte geçen “مسلمني” kelimesi ism-i faildir ve sonuna vikâye nûnu bitişmiştir. Kaynaklarda bu nûnun tenvin nûnu olduğu da aktarılmaktadır. Hatta yer alan başka örneklerde kelime marife geldiğinde de kendisine nûnun bitişmekti tedir. Örneğin:

وليس الموافيني ليرفد خائبا ... فإن له أضعاف ما كان أملا^[48]

“Bana gelenin umutsuz kişiye bir faydası olmaz. O, umduğunun kat kat fazlasını bulur.”

Buna göre “الموافيني” kelimesi ism-i faildir ve kendisine nûn bitişmiştir. Verilen her iki örnekte de ism-i fail olarak gelen kelimeler kendilerine mütekelim yâsı bitiştiğinde vikâye nûnu almışlardır. Ancak nûnu'l-vikâye'nin isimlerde kullanımı yaygın değildir. Zira isimler cer alabilmektedir.^[49]

İsimlerdeki kullanıma dair bir diğer örnek ise Peygamberimizin “غير الدجال” kelimesi ism-i faildir ve kendisine nûn bitişmiştir. Aynı şekilde Hz. Peygamberin Yahudilere “فهل أنتم صادقوني”^[51] “Siz mi beni doğrulayacaksınız!” sözünde geçen صادقوني kelimesi ism-i fail olup kendisine nûn bitişmiştir. Bu tür isimlere nûnun bitişmesi sıklıkla karşılaşılan bir durum olmayıp bunun üzerine kıyas yakılmamaktadır. Zira hem ism-i tafdil hem de ism-i fail murab ve fiile benzeyen isimler arasında yer almaktadırlar.^[52] İsm-i tafdil taaccüp fiili ile ism-i fail ise mu-

dav'i Kur'âni'l-Kerîm (Kuveyt: Meclisü'n-Neşri'l-İlmî, 1996), 63.

[46] el-Murâdî, *Tavdîhu'l-mekâsîd*, 1/388-389; Muhammed, “Ahkâm nûni'l-vikâyeti't-terkîbiyye”, 51-54; Abûd - Mehdi Alî, “Nûnu'l-vikâye fî dav'id-dirâsâti's-savtiyye”, 689.

[47] Ebü'l-Hasen İbn Uşfûr, *Darâiru'ş-şî'r*, thk. Seyyid İbrahim Muhammed (Dâru'l-Endelüs, 1980), 27.

[48] Ebu Muhammed Bahaeddin İbn A'kîl, *el-Müsâi'd a'lâ teshîli'l-fevâid*, thk. Muhammed Kâmil Berekât (Mekke: Câmîiatu Ümmi'l-Kurâ, 1982), 1/97.

[49] es-Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*, 1/185; Hasan, *en-Nahvu'l-vâfî*, 1/285.

[50] Ebû Abdullah İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şuayb Arnaût vd. (Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Fiten”, 4075.

[51] Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu Buhârî*, thk. Mustafa Deeb Al Bagha (Dimeşk: Dâru İbn Kesir-Dâru'l-Yemâne, 1993), “Cizye”, 2998.

[52] el-Uşmûnî, *Şerhu'l-Uşmûnî*, 1/107-108.

zari fiille benzerlik göstermektedir.^[53] Bu yüzden istisnalar olmakla birlikte vikâye nûnunun isimlerde kullanımının az olduğu söylenebilir.^[54]

2.3. Harflerde Kullanımı

Harfler yapıları gereği genellikle kesre alabilmektedir. Ancak her harf bu kapsama girmemektedir.^[55] Nitekim bazı harflerin sonuna mütekellim yâsının bittiği durumlarda harfin yapısını ve irap alametlerini koruma amacıyla yâ ile harf arasında vikâye nûnu getirilmektedir.

Nûnü'l-vikâye'nin مٌ ve عٌ harfi cerleri dışındaki harflere bittiği belirtilir. Çünkü bu iki harf dışındaki harfi cerler sonlarına kesre alabilmektedir.^[56] Kelimenin sonundaki irap alametlerini korumak ve kelimenin yapısını muhafaza etmek gayesiyle bu harfi cerlere mütekellim yâsının olduğu durumlarda vikâye nûnu bittiğidir.^[57] Zira من ve عن harflerinin sonu sakindir. Kendilerine mütekellim yâsı bittiğinde عني ve ميني şeklinde olmaktadır. Ancak dil âlimleri bu harflerin yapılarını koruma amacıyla مٌ+ن+ي=مِنِّي ve عٌ+ن+ي=عِنِّي şeklinde kullanımı uygun görmüşlerdir.^[58] Diğer harfi cerlere nûn bittiğemesi yönünde de görüş birliği vardır. Çünkü harf genel olarak yapısı gereği aracısız kesre alabilmektedir.^[59]

Harflerde vikâye nûnunun kullanım alanlarından bir diğeri de inne (ئٌ) ve benzerleridir. Söz konusu harfler fiil manası barındırmaları, harf sayısı bakımından fiile benzemeleri ve mazi fiil gibi sonlarının fetha olması vb. nedenlerden dolayı fiile de benzemektedirler.^[60] Dolayısıyla vikâye nûnunun kendilerine bittiğemesinin temelinde fiile benzerlikleri yatmaktadır. Bu harfler وَلَكِنَّ وَلَيْتٌ ve إِنَّ وَأَنَّ وَكَأَنَّ وِلَكَّنْ وِلَكْنَ وِلَيْتٌ وِلَعْلَ 'dir. Dil âlimleri nûnü'l-vikâye'nin bu harflere bittiğemesini caiz görmüşlerdir. Buna göre إِنَّتِي وَأَنْتِي وَكَأَنْتِي وَلَكَنْتِي ve إِنِّي وَأِنِّي وَكَأِنِّي وَلَكِنِّي şeklinde kullanımlar mümkündür.^[61] Bazı âlimler sonları nûn ile bittiği için bu harflere vikâye nûnunun bittiğemesini

[53] Ebû Hayyân, *İrtisâfû'd-darab*, 2/925; el-Murâdî, *Tavdîhu'l-mekâsîd*, 1/389; es-Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*, 1/185.

[54] Vikâye nûnunun isimlere bittiğemesine dair bk. Muhammed Abdülkerîm, *en-Nûn ve ahvâluhâ*, 195-196; Dervîş Cüneyd, *en-Nûnât fi'l-'Arabîyye*, 118-120.

[55] Bk. Durmuş, "Harf", 16/158.

[56] Harf-i cerler hakkında bk. Ahmet Yüksel, *Arap Dilinde Harfi Cerler* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 5-6, 32-119.

[57] İbn Hişâm, *Evdahû'l-mesâlik*, 1/118-119; Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi*, 1/281.

[58] Cârim - Emîn, *en-Nahvu'l-vâdih*, 2/333.

[59] Abdülhamîd el-Behûtî, "el-'Alaka beyne yâi'l-mütekellim ve nûni'l-vikâye", 232, 255-257; Dervîş Cüneyd, *en-Nûnât fi'l-'Arabîyye*, 92, 128-130; Tunç, *Arapça'da Nûn Harfi ve Kullanım Biçimleri*, 78, 80-81.

[60] Bk. Galâyîni, *Câmi'u'd-durûs*, 401-402; Osman Aktaş, *Arapçada Asıl ve Fer' Nazariyesi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2020), 78-80.

[61] Tâhir b. Ahmed İbn Bâbeşâz, *Şerhü'l-Mukaddime'ti'l-Muhsibe fi'n-nahv*, thk. Hâlid Abdülkerîm (Kuveyt: el-Matba'atü'l-Asriyye, 1977), 1/217; Ebû'l-Bekâ el-'Ukberî, *et-Tebyîn 'an mezâhibi'n-nahviyyin*, thk. Abdurrahman Useymîn (Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1986), 334.

de caiz görmüşlerdir. Zira peş peşe nûnların varlığı telaffuzda zorluğa sebep olabilmektedir.^[62] Dolayısıyla nûnlardan biri hafzedilmektedir. Cumhura göre burada hafzedilen vikâye nûnudur.^[63]

Fiile benzeyen harfler arasında belirtilmesi gereken diğer harfler de لیت ve لعل'dir. Bunlar kendilerine vikâye nûnunun bitişmesi hususunda diğer benzerlerinden farklılaşmaktadır. لیت kelimesi -şiiir zarureti dışında- fiil kategorisinde değerlendirildiğinde kendisine vikâye nûnunun bitiştiği görülmektedir. Her ne kadar Ferrâ (öl. 207/822) gibi bazı dil âlimleri nûnun لیت bitişmesini caiz görse de genel kanaat bitişmesinin vacip olduğu yönündedir. Buna göre لیتني şeklinde kullanılması yaygındır.^[64] لعل kelimesinde ise asıl olan vikâye nûnunun bitişmemesidir. Nûnun لعل'ye bitiştiği durumlar daha çok şiiir zarureti halleridir ve لعل kelimesi لیت'ye kıyas edilmiştir.^[65] Nûnun bitişmemesinin bir diğer sebebi de لعل kelimesinin son harfinin ل ve şeddeli olmasıdır. Zira lâm ses ve mahreç bakımından nûna yakındır. Bu yüzden vikâye nûnunun gelmesi ifadede telaffuz zorluğuna ve ağırlığa sebebiyet vermektedir. Ayrıca bazı lügatlerde لعن şeklinde gelmektedir. Bu nedenle peş peşe üç nûn olmasın diye nûn harfi hafzedilmektedir.^[66] Dolayısıyla dil âlimlerin bu kelimeye nûnunun bitişmesini zaruri hallerde caiz görmüşlerdir.^[67] Mesela:

وَأُخْرِجُ مِنْ بَيْنِ الْبُيُوتِ لَعَلَّنِي أُحَدِّثُ عَنْكَ النَّفْسَ فِي السَّبْرِ خَالِيًا^[68]

“Kendi kendime gizlice senin hakkında konuşma umuduyla çadırların arasından çıkıp yalnız kalıyorum”

Yukarıdaki örnekte şiiir zarureti nedeniyle لعل kelimesine vikâye nûnu bitişmiştir. Ancak âlimler nesirde nûn bitişmemesini daha doğru bir kullanım olduğunu belirtmişlerdir.^[69]

[62] Ebu'l-Fidâ, *el-Künnâş*, 1/257; el-Murâdî, *el-Cene'd-dâni*, 150-151; Muhammed Abdülkerîm, *en-Nûn ve ahvâ-luhâ*, 201-202.

[63] Ebû's-Saadet İbnü's-Şecerî, *Emâli İbnü's-Şecerî*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tannâhî (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1991), Mukaddime/57; Ergüven, “Arapçada Birinci Tekil Şahıs İyelik Zamirinin İrâb ve Kullanım Özellikleri”, 1355.

[64] Ebu'l-Fidâ, *el-Künnâş*, 1/257; es-Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*, 1/181-182; Abdülhamîd el-Behûfî, “el-'Alaka beyne yâi'l-mütekellim ve nûni'l-vikâye”, 234-235.

[65] Dervîş Cüneyd, *en-Nûnât fi'l-'Arabiyye*, 122-126.

[66] Bu harflerdeki nûnun hazfi için bk. Temiz, *İbn Cinnî'nin Sirru Sinâ'ati'l-İrâb Adli Eserinde Mu'cem Harflerine Dair Görüşleri*, 380-381.

[67] İbn Yâi'ş, *Şerhu'l-Mufassal*, 2/300; Abdüddâim, “Damîru'l-mütekellim (ي) min damâiri'l-nasb ve'l-cer fi'l-'Arabiyye”, 133.

[68] Ebü'l-Farac Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, *el-Mudhiş*, thk. Mervan Kabbânî (Beyrut-Lübân: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 1980), 439.

[69] لعل kelimesine dair kullanımlar için bk. Dervîş Cüneyd, *en-Nûnât fi'l-'Arabiyye*, 124-126.

Nûnü'l-vikâye بجل، لدن، قط، قظ gibi harflere de bitişebilmektedir. Bu kelimelere vikâye nûnunun bitişmesi hususunda farklı görüşler vardır.^[70] Zira bu kelimelerin bazıları hem harf hem de isim özellikleri taşımaktadır.

Arap dili gramerinde قظ ve قط edatlarının isim, harf, zarf ve isim fiil gibi kullanımları bulunmaktadır. Mesela قظ kelimesinin hem harf hem de isim yönü vardır. Harf olması bakımından fiillerin başına gelmektedir. Bu durumda kendisine mütekellim yâsının bitişmesi söz konusu değildir. Buna قظ يفعل ve قظ فعل gibi kullanımlar örnek verilebilir.^[71] İsim olarak kullanılmasına bakıldığında ise iki durum vardır. Bunlardan ilki “حسب” manasında kullanılmasıdır. Böylesi durumlarda قظ kelimesine mütekellim yâsı bitişir ve izafetle mecrur olur. Bu kullanımda kelimeye vikâye nûnunun bitişmesi konusunda cevaz vardır. Buna göre kullanım قظي ve قظي şeklinde de olmaktadır. İkincisi ise قظ kelimesini “اكتفي” manasında isim fiil olarak kullanılmasıdır. Bu bağlamda قظ kelimesine vikâye nûnunun bitişmesi gerekmektedir.^[72]

قط kelimesinin isim, isim fiil ve zarf şeklinde üç farklı kullanımı vardır. İsim olarak “حسب” manasında kullanılmaktadır. Bu durumda nûnun bitişmesi caizdir. İsim fiil olarak kullanıldığında kendisine vikâye nûnunun bitişmesi vaciptir. Zarf şeklinde kullanıldığında ise kendisine ne mütekellim yâsı ne de vikâye nûnu bitişmektedir.^[73] Hem قظ hem de قط kelimelerine bakıldığında “حسب” manasında kullanıldıklarında kendilerine vikâye nûnunun genellikle bitişmediği görülmektedir. Bu kelimeler isim fiil olarak kullanıldıklarında ise kendilerine nûn bitişebilmektedir.^[74]

Arap dilinde بجل kelimesinin iki türlü kullanımı vardır. Buna göre kelime “نعم” manasına gelen bir harftir. Dolayısıyla kendisine vikâye nûnu bitişmemektedir. Diğer kullanıma göre ise بجل، isim fiil ve “حسب” manasında kullanılan bir isimdir. İsim fiil olarak “يكفي” fiili manasında kullanılır ve sonuna vikâye nûnu bitişir. “حسب” manasında kullanıldığında ise çoğunlukla vikâye nûnu olmadan kullanılır. Buna göre isim fiil olunca بجلني، normal isim olunca بجلي şeklinde gelmektedir.^[75]

[70] İbn Hişâm, *Evdahü'l-mesâlik*, 1/120; Muhammed b. Mustafa Şeyhzâde, *Şerhu Kavâidi'l-i'râb*, thk. İsmail b. İsmail Mürüvve (Beyrut-Lübnân: Dâru'l-Fikr, 1995), 142-148; Abdülhamîd el-Behûtî, “el-'Alaka beyne yâi'l-mütekellim ve nûni'l-vikâye”, 264-265.

[71] قظ kelimesinin Arap dili gramerindeki kullanım alanları için bk. Muhammed b. Mustafa Akkirmânî, *Muhtasarü Mugni'l-lebîb 'an kütübî'l-e'ârîb*, thk. Sadruddin Bügdâ (Diyarbakır: Mektebetü Diyarbakır, 2016), 131-133.

[72] قظ kelimesi hakkında bk. el-'Ukberî, *et-Tebyîn*, 286-287; Ebû Hayyân, *İrtişâfü'd-darab*, 2/924-925; el-Murâdî, *Tavdîhu'l-mekâsîd*, 1/386.

[73] قظ kelimesinin Arap dilindeki kullanımları için bk. Akkirmânî, *Muhtasarü Mugni'l-lebîb*, 134.

[74] el-Uşmûnî, *Şerhu'l-Uşmûnî*, 1/105-107; es-Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*, 1/183-184; Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi*, 1/282-283.

[75] Ebû Hayyân, *İrtişâfü'd-darab*, 2/925; el-Murâdî, *Tavdîhu'l-mekâsîd*, 1/387; Akkirmânî, *Muhtasarü Mugni'l-lebîb*, 79.

Bir diğer kelime ise لَدُنْdur. Mütetekellim yâsının kelimeye bitişmesi durumunda genellikle لَدُنْ kelimesi ile yâ arasına vikâye nûnu getirilmektedir. Kelimeye vikâye nûnunun bitişmemesi ise yaygın bir kullanım değildir. Buna göre kelimenin son harfi nûn ile bittiği için لَدُنْ şeklinde idgam edilerek kullanılır.^[76] Bu kelimeye vikâye nûnunun bitişmesinin kelimenin fiile benzerliği üzerinden açıklayan âlimler de vardır.^[77]

Vikâye nûnunun Kur'an'da da sıkça kullanıldığı görülmektedir. Özellikle Kur'an'da vikâye nûnunun fiilde ve harfte kullanımının yaygın olduğu ifade edilebilir.^[78] Çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde Kur'an'da nûnü'l-vikâye'ye dair bazı kullanımlara değinilecektir.

Kur'an'da nûnü'l-vikâye, mazi, muzari, emir fiil, isim fiil عن ve من harfi cerleri, inne (إِنَّ) ve benzerleri, لَدُنْ gibi kelimelerde kullanılmıştır.^[79] Buna göre ذَلِكُمْ مِمَّا فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّيَّ وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ, “Bu, rabbimin bana öğrettiklerindedir”^[80] “Bundan böyle kim bana uyarırsa o bendendir; kim de bana karşı gelirse artık sen çok bağışlayan, pek esirgeyensin”^[81] “Dedi ki: “Rabbim! Bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?”^[82] “فَلِإِنِّي هَدَيْتَنِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ”^[83] “Kavmimin içinde benim yerime geç”^[83] “De ki: “Şüphesiz rabbim beni doğru yola iletti”^[84] “يا كَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا”^[84] “Keşke toprak olsaydım”^[85] “Rabbim!” dedi, “Benim kemiklerim zayıfladı”^[86] “وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي”^[87] “Kullarım sana beni sorduklarında...”^[87] “فَدُبِّلَعْتُ”^[87] “Bu takdirde hakikaten benden yana mazeretin sonuna ulaşmış olursun” dedi.^[88] vb. ayetlerde mütetekellim yâsı ile kelime arasına vikâye nûnu getirilmiştir. Nûnun getiriliş amacı ise yukarıda da belirtildiği üzere kelimenin binasını ve irap alametlerini korumaktır.

^[76] İbn Hişâm, *Evdahü'l-mesâlik*, 1/120; İbn A'kil, *el-Müsâî'd*, 1/95; el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî*, 151; Muhammed Âyd, *en-Nahvu'l-musaffa* (Kahire: Mektebetü's-Şebâb, 1975), 148.

^[77] Ayrıntılı bilgi için bk. Abdülhamîd el-Behûtî, “el-'Alaka beyne yâi'l-mütetekellim ve nûni'l-vikâye”, 263-264.

^[78] en-Nûtî, *en-Nûn fî lügati'l-'Arab*, 57-63.

^[79] Nûnu'l-vikâye'nin Kur'an'daki kullanımları için bk. Derviş Cüneyd, *en-Nûnât fî'l-'Arabiyye*, 94-130.

^[80] Yûsuf, 12/38.

^[81] İbrahim, 14/36.

^[82] Âl-i İmrân, 3/47.

^[83] A'raf, 7/142.

^[84] En'âm, 6/161.

^[85] Nebe, 78/40.

^[86] Meryem, 19/4.

^[87] Bakara, 2/186.

^[88] Kehf, 18/76.

3. Vikâye Nûnunun Fiillerin Sonuna Bitişen Nûnlarla İlişkisi

Arap dilinde nûn harfinin birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Nûnun fiilin aslından olduğu, fail geldiği ve merfuluk alameti nedeniyle bulunduğu durumlar mevcuttur. Mesela *لحن* ve *يلحن* fiillerindeki nûn kelimenin aslındandır, *يذهبن* fiilindeki nûn harfi faildir, *يذهبان* fiilindeki nûn ise ref nûnudur.^[89] Bu tür fiillere vikâye nûnunun bitişmesi halinde birden fazla nûn bir araya gelmektedir. Dil âlimleri bu hususta nûnun idgam edilmesi, ayrı yazılması ve hafzedilmesi gibi çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır.^[90]

Aslı son harfi nûn olan mazi ve muzari fiillere, vikâye nûnunun bitişmesi durumunda iki durum söz konusudur. Buna göre nûn idgam edilebilir veya olduğu gibi ayrı yazılır. Yani nûn, *مَكْنِي* ve *مَكْنِي* ile *يَمَكْنِي* ve *يَمَكْنِي* şeklinde gelebilir. Ancak cumhura göre mazi fiilde idgam, muzari fiilde ise açıktan olduğu gibi getirmek daha yaygın bir kullanımdır.^[91]

Nûn harfi fail olarak da gelebilmektedir. Nitekim çoğul müennes gaibe ile çoğul müennes muhataba sigalarında fiil, mazi ve muzari olarak *يَكْلَن* ve *يَكْلَن* şeklinde gelmektedir. Bu tür fiile mütekellim yâ'sı bitiştiğinde araya vikâye nûnu getirilmektedir. Buna göre kullanım *يَكْلَنِي* ve *يَكْلَنِي* şeklindedir. Dil âlimleri telaffuzda kolaylık adına iki nûndan birinin hafzedilebileceğini belirtmişlerdir.^[92] Buna göre hazf söz konusu olduğunda vikâye nûnunun hafzedilmesi yönünde görüş birliği vardır. Zira birinci nûn fail olup hafzedilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda vikâye nûnu ziyade kabul edilmiştir. Ancak cemi nûnunun olduğu durumlarda şiir zarureti dışında vikâye nûnunun varlığı yaygın bir kullanımdır.^[93]

Muzari fiil, müfred muhataba, ikil ve cemi müzekker olduğu zamanlarda sonuna *ون*, *ون* ve *ين* gibi ekler almaktadır. Bu tür muzari fiilleri dil âlimleri "ef'âl-i hamse" başlığı altında toplamışlardır. Ef'âl-i hamse ise kendisine tesniye elifi, cemilik vâv'ı ve muhataba yâ'sı bitişen tüm muzari fiilleri kapsamaktadır.^[94] Bu fiillere vikâye nûnunun bitişmesi hususunda üç farklı durum söz konusudur. Bunlar nûnların idgam edilerek şeddelenmesi, ayrı yazılması veya nûnlardan birinin hafzedilmesidir. Belirtilen ihtimaller kıraat ilmi içerisinde okuyuş farklılıkları kapsamında da ele

[89] Muhammed Abdülkerîm, *en-Nûn ve ahvâluhâ*, 185-188; Durmuş - Gündüzöz, "Nûn", 33/242-243.

[90] Cemâleddîn ibn Mâlik, *Şerhü'l-Kâfiyeti's-Şâfiye*, thk. Abdulmun'im Ahmed Herîdî (Mekke: Câmîatu Ümmi'l-Kurâ, 1982), 1/208-209; Abdülhamîd el-Behûtî, "el-'Alaka beyne yâ'il-mütekellim ve nûni'l-vikâye", 251.

[91] Muhammed Abdülkerîm, *en-Nûn ve ahvâluhâ*, 185-188.

[92] es-Sirâfî, *Şerh ebyâti Sibeveyh*, 2/264-265.

[93] Ebu'l-Fidâ, *el-Künnâş*, 1/256; Ebû Hayyân, *İrtişâfü'd-darab*, 2/926; Abdülhamîd el-Behûtî, "el-'Alaka beyne yâ'il-mütekellim ve nûni'l-vikâye", 254-255.

[94] Ebu's-Sâdât İbnü'l-Esrî, *el-Bedî' fi ilmi'l-A'rabiyye*, thk. Fethî Ahmed Alâeddin (Mekke: Câmîatu Ümmi'l-Kurâ, ts.), Mukaddime/92; Âyid, *en-Nahvu'l-musaaffe*, 79-80.

alınmıştır.^[95] Buna göre يضربونِّي ve يضربونِّي fiillerindeki nûn için idğamlı ve idğamsız şeklinde iki tür kullanım mevcuttur. Bazen de lafızda kolaylık amacıyla iki nûndan birisi hafzedilebilmektedir.^[96] Bu noktada hangi nûnun hafzedilmesi gerektiği konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Nitekim biri ref' nûnu diğeri de vikâye nûnu olmak üzere iki nûn vardır. Sibeveyh ve onu takip eden bazı dil âlimleri ref' nûnunun hafzedilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çünkü ref nûnu fiilin başına bir cezm ve nasb edatı olduğunda hafzedilmesi yaygın bir nûndur. Ayrıca birden çok nûn bir arada bulunduğu genellikle ref' nûnu düşürülmektedir.^[97] Ahfeş (öl. 215/830 [?]), Müberred (öl. 286/900) ve Ebû Ali el-Fârisî (öl. 377/987) gibi âlimler ise hafz olan nûnun, vikâye nûnu olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü ref nûnu irap alametidir. Bu yüzden bu nûnu muhafaza edilmesi daha uygundur. Kelimeye sonradan eklenen, tekrara yol açan ve lafızda ağırlığa sebebiyet veren vikâye nûnudur. Dolayısıyla hafzedilmesi daha isabetlidir. Öte yandan vikâye nûnunun geliş amacı kelimenin yapısını ve irap alametlerini korumaktır.^[98] Ref' nûnunun hafzedilmesi ise bu amaca hizmet etmemektedir. Buna göre kullanım تأمروني şeklinde olmaktadır.^[99]

4. Nûnü'l-vikâye'nin Mana Yönü

Nûnü'l-vikâye, kelimenin irap alametlerini korumasının yanı sıra olası bir mana karışıklığının da meydana gelmesini engellemektedir. Bu açıdan bakıldığında nûnun varlığı ve yokluğu durumunda manada karışıklıklar ve anlamsal değişiklikler çıkabilmektedir. Dil âlimleri bu karışıklıkları müzekkerin müennesle, muhatabın, muhatabayla, fiilin isimle, harfi cer'in fiile, isim fiillerin diğeri başka isimlerle karışması gibi birçok başlıkta ele aldıkları söylenebilir.^[100]

Buna göre أَكْرَمَ fiili temel alınacak olursa fiilin emri أَكْرَمٌ şeklinde gelir. Emir fiile mansub mütekellim zamiri getirilmek istendiğinde أَكْرَمُنِي halini alır. Bu noktada nûnü'l-vikâye'nin yokluğu düşünüldüğünde أَكْرَمِي ifadesi ortaya çıkmaktadır. Ancak bu ifade hem muhatap sigasının emri hem de muhataba sigasının emir formu için söz konusudur. Zira muhatabanın emir hali أَكْرَمِي şeklindedir. Nûnun yokluğu düşünüldüğünde de أَكْرَمِي ifadesi kalmaktadır. Bu durumda özellikle yazı dilinde

[95] Kiraat farklılıkları hakkında bk. Ebû Mansûr el-Ezherî, *Me'âni'l-kirâât* (Suudi Arabistan: Merkezi'l-Buhûs fi Külliyyeti'l-Âdâb, 1991), 367; Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-Kirâât ve eseruhâ fi ulûmi'l-lügati'l-'Arabîyye* (Kâhire: Mektebetü Külliyyâti'l-Ezheriyye, 1984), 2/30.

[96] İbn Bâbeşâz, *Şerhü'l-Mukaddîmeti'l-Muhsibe fi'n-nahv*, 1/299; Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi*, 1/284; 'ÿyd, *en-Nahvu'l-musaffe*, 82.

[97] es-Sîrâfi, *Şerh ebyâti Sibeveyh*, 2/264-266; Ravâyî, "Bahs fi nûni'l-vikâye", 110-113.

[98] Abdülhamîd el-Behûtî, "el-'Alaka beyne yâi'l-mütekellim ve nûni'l-vikâye", 251-254.

[99] İbn Hişâm, *Evdahü'l-mesâlik*, 1/109; Temiz, *Ibn Cinn'in Sirru Sinâ'ati'l-l'râb Adli Eserinde Mu'cem Harflerine Dair Görüşleri*, 344-352.

[100] el-Murâdî, *Tavdihü'l-mekâsid*, 1/377; el-Uşmûnî, *Şerhu'l-Uşmûnî*, 1/102; es-Sâmerrâî, *Me'âni'n-nahv*, 1/68-69.

muhatap ile muhatabanın karışması söz konusudur. Dolayısıyla mana yönüyle de bir değişimin olacağı söylenebilir.^[101]

Karışıklığın gelmesinin muhtemel olduğu bir diğer alan ise kendisine mütekellim yâsı bitişen mazi fiil ile muhataba sigasının emir halidir. Örneğin تدارك fiilinin emri muhatabası تداركي şeklinde gelmektedir. Kendisine mütekellim yâsı bitiştiğinde mazi fiil تداركني biçiminde gelir. Nûnun yokluğu düşünüldüğünde geriye تداركي ifadesi kalmaktadır. Dolayısıyla mazi fiil ile emri muhatabanın karışması ve mananın değişimi söz konusudur.^[102]

Nûnû'l-vikâye isim ile fiilin karışmaması adına da getirilmektedir. Zira bir kelimenin isim mi fiil mi olduğunu nûnun varlığı veya yokluğu belirleyebilmektedir. Örneğin حجرى ve حجرني kelimelerine bakıldığında حجرى 'nin mütekellim yâsına izafe olmuş bir isim olduğu görülmektedir. حجرني kelimesi ise kendisine mansub mütekellim zamir bitişen bir fiildir. Nûnun olmadığı düşünüldüğünde geriye حجرى ifadesi kalmaktadır. Bu da fiil ile ismin karışmasına dolayısıyla bir mana karışıklığına sebebiyet verebilir.^[103]

Mana karışıklığını engellemek adına nûn harfinin bulunması gereken yerlerden birisi de isim fiillerdir. Mesela اسمع isim fiili اسمع manasına gelen emir fiildir. Bu fiile mütekellim yâsı bitiştiğinde اسمعني şeklinde gelmektedir. Nûn hazfedildiğinde ise اسمعي olarak kalmaktadır. اسمعي ise سمع fiilinin mastarı olup mütekellim yâsına izafe edilmiş bir isimdir. Nûnun yokluğu durumunda isim fiilin isimle karışması ve mananın farklılaşması söz konusudur.^[104]

Nûn harfinin anlam karışıklığını engelleyerek manaya etki ettiği bir diğer yer ise fiil ile harfin ayırt edilmesine yöneliktir. Nûnun bir harf ve fiil özelliği olan bir kelimeye bulunuşu o kelimenin fiil olma vasfı taşıdığına delalet etmektedir. عدا ve خلا gibi kelimeler harf ve fiil özelliği taşımaktadır. Yani خلاي ifadesi harf iken, خلاني ise fiildir. Nûnun varlığı kelimenin hangi türe girdiğini tayin etmektedir. Nûnun yokluğu ise mana karışıklığına yol açabilmektedir.^[105]

Yukarıda açıklanan mana karışıklarından yola çıkarak nûnun Arap dilinde önemli bir vazifeyi yerine getirdiği söylenebilir. Konu daha çok nûnun varlığı ve yokluğu üzerinden ele alınmıştır. Nûna nispet edilen vikâye manasının fiili kesre-

^[101] Abdülhamîd el-Behûtî, "el-'Alaka beyne yâi'l-mütekellim ve nûni'l-vikâye", 228-229; en-Nûtî, *en-Nûn fî lûga-ti'l-'Arab*, 62.

^[102] es-Sâmerrâî, *Me'âni'n-nahv*, 1/68; Muhammed, "Ahkâm nûni'l-vikâyeti't-terkîbiyye", 19-20.

^[103] es-Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*, 1/181.

^[104] Abûd - Mehdî Alî, "Nûnu'l-vikâye fî dav'id-dirâsâti's-savtiyye", 691.

^[105] es-Sâmerrâî, *Me'âni'n-nahv*, 1/69.

den korumak veya kelimenin irap alametlerini muhafaza etmesinin yanı sıra mana karışıklığını da önlediği belirtilmiştir. Dolayısıyla vikâye manasının hem lafiz hem de mana boyutu olduğu söylenebilir.^[106]

Nûnû'l-vikâye'nin bir diğer mana yönü de cümleyi veya ifadeyi tekit etmesidir. Zira mebnânın fazlalığı mananın da güçlenmesini ve artmasını sağlayabilir.^[107] Bu durum daha çok nûnû'l-vikâye'nin inne (اِنَّ) ve benzerlerinin mütekellim yâ'sına izafe olmaları durumunda gerçekleşmektedir. Bu bağlamda nûnun getirilmesi veya getirilmemesi yönünde cevaz olsa da geldiği durumlarda manayı güçlendirdiği söylenebilir. Özellikle Kur'an'da nûnû'l-vikâye'nin mübalağa ve tekit maksadıyla kullanıldığı görülmektedir.^[108] Nûnun var olduğu yerlerde ifadenin pekiştirilmesi ve anlatılmak istenenin muhataba daha tekitli bir şekilde iletilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla nûnun bu tür yerlerde kullanılması mahza bir cevaz meselesi olmayıp manaya etki eden bir yönü de içerisinde barındırmaktadır.^[109]

SONUÇ

Bu çalışmada mütekellim yâ'sının kelimeye bittiği durumlarda kelimenin irap alametlerini ve yapısını korumak ve olası mana karışıklığına mahal vermemek adına getirilen “nûnû'l-vikâye” konusu ele alınmıştır. Mütekellim yâ'sı yapısı gereği kendisinden önce kesre talep etmektedir. Dolayısıyla kelimenin sahip olduğu irap alametlerini korumak adına kelime ile yâ arasına nûn harfi getirilmiştir. Bu nûn bazı âlimlerce “nûnu'l-imâd” diye de isimlendirilmiştir.

Bu nûn fiile, isme ve harfe bitişebilmektedir. Ancak “vikâye” manasına uygun olarak fiillerde kullanımının daha yaygın olduğu belirtilebilir. Çünkü isim ve harf genellikle kesre almaya yatkın kelime türleridir. Nûnun, isimlere genellikle şiir zaruretinde veya ismin fiile benzetilmesi yoluyla bittiği görülmektedir. Vikâye nûnunun harflere bitişmesi ise harflerin fiil manası içermeleri, yapılarının muhafaza edilmesi ve fiille karışmaması sebebiyle gerçekleşmiştir. Dolayısıyla vikâye nûnunun bitişmesindeki temel ölçüt, kelimenin fiil olması, fiil manası barındırması, irap alametlerinin korunması ve kelime türlerinin birbirleriyle karışmasının engellenmesi şeklinde sıralanabilir.

Klasik kaynaklarda nûnû'l-vikâye'nin diğer nûn türleriyle ilişkisi üzerinde durulduğu ifade edilebilir. Bu kaynaklarda nûnun fiili kesreden koruduğu üzerine odaklanılmıştır. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında nûnun tüm kelime türlerine bitişebildiği ve vikâye işlevini yerine getirdiği belirtilebilir. Modern

[106] Muhammed Abdülkerîm, *en-Nûn ve ahvâluhâ*, 178-179.

[107] Bk. Abdülganî Dakr, *Mu'cemu'l-kavâi'di'l-A'rabiyye fî'n-nahv ve't-tasrîf* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1986), 81.

[108] Nûnun yer aldığı ayetler için bkz. Abûd - Mehdi Ali, “Nûnu'l-vikâye fî dav'id-dirâsâti's-savtiyye”, 691-692.

[109] Muhammed, “Ahkâm nûni'l-vikâyeti't-terkîbiyye”, 1,36-37; Dervîş Cüneyd, *en-Nûnât fî'l-'Arabiyye*, 127-128.

dönemde yapılan çalışmalarda ise nûnun çeşitli yönlerden ele alındığı söylenebilir. Fakat bu çalışmalarda nûn, yapısal ve lafzî bir açıdan konu edinilmiştir. Nûnun anlama bir tesirinin olmadığı ve bir ek kabul edilmesi gerektiği fikri hâkimdir. Ancak nûnun varlığı ve yokluğu üzerinden kelimeye anlamsal açıdan da bir etki ettiği görülmüştür.

Nûnun kullanımını Kur'an ve hadiste de görmek mümkündür. Kur'an'ın birçok ayetinde vikâye nûnu fiil ve harf formunda kullanılmıştır. Hadislerde ise fiil ve harfin yanı sıra isimlerde de kullanıldığı ifade edilebilir. Özellikle inne (إِنَّ) ve benzerlerinde kullanıldığında manayı tekit etmek için geldiği belirtilebilir.

Fiil ile ismin, fiil ile harfin ve fiilin bazı kalıplarının ayırt edilmesinde nûnun önemli bir işlevi yerine getirdiği söylenebilir. Buna göre nûn, hem yapı bakımından kelimeyi korumakta hem de anlamda yaşanabilecek karışıklığın da önüne geçmektedir.

Nûnu'l-vikâye'nin hem bir gramer konusu hem de anlama tesir eden bir harf olduğu görülmektedir. Ancak bu konunun özellikle Türkçe literatürde müstakil olarak ele alınmadığı ve ziyâde bir harf sayıldığı belirtilebilir. Bu bağlamda Arap dilinde nûn vb. harflerin sadece lafız boyutuyla kalmayıp mana bakımından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu tarz konuların akademik düzeyde çalışılması Arap dili gramerinin inceliklerine ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

- Abdüddâim, Abdullah Ahmed Muhammed. "Damîru'l-mütekellim (وین) min damâiri'l-nasb ve'l-cer fi'l-Arabiyye". *Câmiatu'l-Kâhire Mecelletü Külliyyeti Dâri'l-Ulûm* 13 (1991), 129-146.
- Abdülhamîd el-Behûtî, Seyyid Hasan Hâmid. "el-'Alaka beyne yâi'l-mütekellim ve nûni'l-vikâye fi'l-fil ve'l-harf ve'l-isim". *Câmiatu'l-Ezher Mecelletü Külliyyeti'l-Lügati'l-Arabiyye bi'z-Zekâzîk* 5 (1986), 228-267.
- Abûd, Sabah Utayvî - Mehdi'î Ali, Abdüssettâr. "Nûnu'l-vikâye fi dav'id-dirâsâti's-savtiyye". *Mecelletü Câmiati'l-Bâbil* 17/3 (2009), 683-693.
- Akkirmânî, Muhammed b. Mustafa. *Muhtasarü Mugni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'arîb*. thk. Sadruddin Bûgdâ. Diyarbakır: Mektebetu Diyarbakır, 1. Basım, 2016.
- Aktaş, Osman. *Arapçada Asıl ve Fer' Nazariyesi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2020.
- Aytekin, Emine Merve. "Arap Dilinde Telâffuz Edilmeyen veya Anlama Etkisi Olmayan Zevâid Harfler (Şekil Ekleri)". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2022), 668-692.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil el- *Sahîhu Buhârî*. thk. Mustafa Deeb Al Bagha. Dimeşk: Dâru İbn Kesir-Dâru'l-Yemâme, 5. Basım, 1993.
- Cârim, Ali - Emîn, Mustafa. *en-Nahvu'l-vâhid fi'l-lügati'l-'Arabiyye*. 2 Cilt. ed-Dâru'l-Misriyyeti's-Suudiyye, ts.
- Cevherî, Ebû Nasr el-. *es-Sihâh Tâcû'l-lüga ve sihâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülgafûr 'Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm, 4. Basım, 1987.
- Dakr, Abdülganî. *Mu'cemu'l-kavâi'd il-'A'rabiyye fi'n-nahv ve't-tasrîf*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1. Basım, 1986.
- Dervîş Cüneyd, İbrahim Hamza. *en-Nûnât fi'l-'Arabiyye ve istimâlâtuhâ fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Gazze: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Durmuş, İsmail. "Harf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/158-163. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Durmuş, İsmail - Gündüzöz, Soner. "Nûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/242-243. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelûsî. *İrtisâfû'd-darab min lisani'l-'Arab*. thk. Recep Osman Muhammed. 5 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1998.
- Ebu'l-Fidâ, İmâduddîn İsmail b. Ali. *el-Künnâş fi fenneyni'n-nahv ve's-sarf*. thk. Riyâd b. Hasen el-Havvâm. 2 Cilt. Beyrut-Lübnân: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1. Basım, 2000.
- Enbârî, Kemâleddin. *el-İnsâf fi mesâilil-hilâf beyne'n-nahviyyine'l-Basriyyine'l-Küfiyyin*. 2 Cilt. el-Mektebetü'l-Asriyye, 2003.
- Enîs, İbrahim. *el-Esvâtul-lügaviyye*. 1 Cilt. Mısır: Mektebetü'l-Âncelû'l-Misriyye, 5. Basım, 1975.
- Ergüven, Şahabettin. "Arapçada Birinci Tekil Şahıs İyelik Zamirinin İrâb ve Kullanım Özellikleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/69 (2020), 1352-1361.
- Ezherî, Ebû Mansûr el-. *Me'âni'l-kırâât*. 3 Cilt. Suudî Arabistan: Merkezi'l-Buhûs fi Külliyyeti'l-Âdâb, 1. Basım, 1991.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed el-. *Kitâbü'l-'ayn*. thk. Mehdi'î Mahzûmî - İbrahim es-Sâmerrâî. 8 Cilt. Mektebetü'l-Hilâl, ts.
- Galâyîni, Mustafa. *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*. 1 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2005.
- Geylânî, Mahfuz. *Basra ve Kufe Ekolleri Arasındaki Nahiv Tartışmaları*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018.
- Gündüzöz, Soner. "Geleneksel Harf Sembolizminin Bir Yorumu Olarak Nûn Harfî". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/30 (2011), 43-58.
- Hasan, Abbâs. *en-Nahvu'l-vâfi*. 4 Cilt. Dâru'l-Meârif, 15. Basım, ts.
- İbn A'kil, Ebu Muhammed Bahaeddin. *el-Müsâi'd a'lâ teshîli'l-fevâid*. thk. Muhammed Kâmil Berekât. 4 Cilt. Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1982.
- İbn Bâbeşâz, Tâhir b. Ahmed. *Şerhü'l-Mukaddimetü'l-Muhsibe fi'n-nahv*. thk. Hâlid Abdülkerîm. 2 Cilt. Kuveyt: el-Matba'atü'l-Asriyye, 1. Basım, 1977.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn. *Mu'cemu mekâyi'si'l-lüga*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. 6 Cilt. Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ. *es-Sâhibî fi fihî'l-lügati'l-'A'rabiyye ve mesâilihâ ve süneni'l-'A'rabi fi kelâmihâ*. thk. Ahmed Hasen Besc. 1 Cilt. Beyrut: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 1418.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf. *Evdahü'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrut-Lübnân: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf. *Mugni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'arib*. thk. Mâzin el-Mübarek - Muhammed Ali Hamdullah. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 6. Basım, 1985.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Şuayb Arnaût vd. Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 1. Basım, 2009.
- İbn Mâlik, Cemâleddin. *Şerhü'l-Kâfiyeti's-Şâfiye*. thk. Abdulmun'im Ahmed Herîdî. 5 Cilt. Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1. Basım, 1982.
- İbn Uşûr, Ebû'l-Hasen. *Darâiru's-si'r*. thk. Seyyid İbrahim Muhammed. Dâru'l-Endelûs, 1. Basım, 1980.
- İbn Yâ'îş, Ebû'l-Bekâ. *Şerhu'l-Mufassal*. thk. İmyel Bedî' Ya'kub. 6 Cilt. Beyrut: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 2001.

- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Farac Abdurrahman. *el-Mudhiş*. thk. Mervan Kabbânî. Beyrut-Lübnân: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 2. Basım, 1980.
- İbnü'l-Esir, Ebu's-Saadât. *el-Bed'î fi ilmi'l-'Arabiyye*. thk. Fethî Ahmed Alâaddin. 2 Cilt. Mekke: Câmîatu Ümî'l-Kurâ, ts.
- İbnü'l-Hâcib, Cemâleddîn. *el-Kâfiye fi ilmi'n-nahv*. thk. Sâlih Abdülazîm eş-Şâir. Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2010.
- İbnü's-Şecerî, Ebü's-Saadet. *Emâli İbnü's-Şecerî*. thk. Mahmûd Muhammed et-Tannâhî. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1. Basım, 1991.
- İyîd, Muhammed. *en-Nahvu'l-musaffe*. 1 Cilt. Kahire: Mektebetü's-Şebâb, 1975.
- Kahraman, Ferruh. "Arap Harflerinin Kökeni: Kur'an'da Alfabeyle Kaynaklık Eden Kelimelerin Tahlili". *NÜSHA* 52 (2021), 1-28.
- Muhammed Abdülkerîm, Subhî Abdülhamîd. *en-Nûn ve ahvâluhâ fi lügati'l-'Arab*. Mısır: Matbaatü'l-Emâne, 1. Basım, 1986.
- Muhammed, Ali İbrahîm. "Ahkâm nûni'l-vikâyeti't-terkîbiyye min manzûr ilmi'l-esvât". *Câmîatu'l-Ezher Mecelletü Külliyyeti'l-Lügati'l-'Arabiyye* 24 (2006), 1-70.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim. *el-Kırâât ve eseruhâ fi ulûmi'l-lügati'l-'Arabiyye*. 2 Cilt. Kâhire: Mektebetü Külliyyâtü'l-Ezheriyye, 1. Basım, 1984.
- Murâdî, İbn Ümmü Kâsım el-. *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*. thk. Fahreddîn Kabâve. Beyrut-Lübnân: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 1992.
- Murâdî, İbn Ümmü Kâsım el-. *Tavdîhu'l-mekâsîd ve'l-mesâlik bi Şerh Elfiyyeti İbn Mâlik*. thk. Abdurrahman Alî Süleyman. 3 Cilt. Dârul-Fikri'l-Arabî, 1. Basım, 2008.
- Nûtî, Mustafa Zekî en-. *en-Nûn fi lügati'l-'Arab dirâse lügaviyye fi dav'i Kur'âni'l-Kerîm*. Kuveyt: Meclisü'n-Neşri'l-İlmî, 1996.
- Rabî el-Gâmidî, Muhammed Saîd Sâlih. "el-'Arabiyye lügatü'n-nûn". *Mecelletü'd-Dirâsâti'l-Lügaviyye* 7/2 (2005), 32-102.
- Ravâjî, Salâh. "Bahs fi nûni'l-vikâye". *Câmîatü'l-Kâhire Mecelletü Külliyyeti Dâri'l-Ulûm* 9 (1979), 103-114.
- Ravâjî, Salâh. "Nûnu'l-vikâye...leyset li'l-vikâye". *Câmîatu'l-Kâhire Mecelletü Külliyyeti Dâri'l-Ulûm* 10 (1980), 103-118.
- Sabbân, Ebü'l-İrfân Muhammed b. Alî es-. *Hâşiyetü's-Sabbân a'lâ Şerh'il-Üşmûni li Elfiyyeti İbn Mâlik*. 3 Cilt. Beyrut-Lübnân: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 1997.
- Sâmerrâî, Fâdil Sâlih es-. *Me'ânî'n-nahv*. Ürdün: Dârul-Fikr, 1. Basım, 2000.
- Sevinç, Rifat Resul. "Arapçada Türüne Göre Tenvin, Anlam Özellikleri ve Kullanımı". *Ekev Akademi Dergisi* 16/51 (2012), 307-324.
- Sîrâfî, Ebü Muhammed es-. *Şerh ebyâti Sîbeveyh*. thk. Muhammed Ali Hâşim. 2 Cilt. Kahire: Dârul-Fikr, 1974.
- Şeyhzâde, Muhammed b. Mustafa. *Şerhu Kavâidil-i'râb*. thk. İsmail b. İsmail Mürüvve. Beyrut-Lübnân: Dârul-Fikr, 1. Basım, 1995.
- Temiz, İsmail. *İbn Cinnî'nin Sirru Sinâati'l-İ'râb Adli Eserinde Mu'cem Harflerine Dair Görüşleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Tunç, Gökhan. *Arapça'da Nûn Harfî ve Kullanım Biçimleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- 'Ukberî, Ebu'l-Bekâ. *el-Lübâb fi i'leli'l-binâ ve'l-i'râb*. thk. Abdülilah en-Nebhân. 2 Cilt. Dimeşk: Dârul-Fikr, 1995.
- Uşmûnî, Ebü'l-Hasen Nuruddin el-. *Şerhu'l-Uşmûnî li Elfiyyeti İbn Mâlik*. 4 Cilt. Beyrut-Lübnân: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 1. Basım, 1998.
- Uzun, Taceddîn. *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Yılmaz, Ali. "Arapça'da İsim Fiiller". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 379-392.
- Yüksel, Ahmet. *Arap Dilinde Harfî Cerler*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Yüksel, Ahmet. *Kur'an-ı Kerim'de Harfler ve Edatlarla Te'kid*. Samsun: Etüt Yayınları, 2011.
- 'Ukberî, Ebü'l-Bekâ el-. *et-Tebyîn 'an mezâhibi'n-nahviyyîn*. thk. Abdurrahman Useymîn. Dârul-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1986.

